

Така близька і така далека Європа. Ми прагнемо влитися в європейську сім'ю, боремося за впровадження європейських цінностей в Україні. І боротьба ця жорстока. За світле майбутнє країни багато кращих її синів віддали життя. На сході йде війна. Українці не хочуть «цінностей російського міра». Дуже вже любимо свободу. Але не маємо права забувати своє минуле. А воно свідчить про те, що Європа набагато ближча, ніж думасмо. Тож яка вона насправді - Європа? І що нас об'єднує? Наш позаштатний кореспондент Ярослав ЩЕВИЧ підготував цикл статей, в яких порівняв життя в Україні та Польщі, де він навчається, дослідив минулину Полісся, що тісно пов'язана з Європою, побачив, як змінилася сусідня країна після децентралізації... Сьогодні пропонуємо першу публікацію Ярослава. Читайте, аналізуйте, робіть висновки.

Поліська історія Європи

Плисаки

Багато представників сучасної молоді мріють відвідати Європу, дехто вже працював там чи тільки задумується про це. І надто часто йдеться про працю тяжку, так би мовити, чорнову. Хоч би як там було, але цей континент, безумовно, вкритий романтичним ореолом. Навіть у побуті кажуть: «Як у Європі» для означення чогось кращого чи просто якісного; європейським — найкращий ремонт. Звідси й певна її недослажність, недоступність буття по-європейськи ні там, ні в себе вдома. Хоча ж насправді все залежить від вибору, який робить людина. І в Україні вже є успішні зразки використання європейського досвіду для власного благополуччя на своїй землі. Більше того, як же ви здивуєтесь, коли дізнаєтесь, що дуже й дуже багато наших предків-поліщуків постійно відвідували Європу в справах.

Адже цювесни колись божественні для слов'ян річки Горинь і Случ сполучали тижє й важкодоступне Полісся з «великим світом». І наші діди та прадіди супроводжували водою до Європи тисячі заготовлених з осені-зими плитів деревини та супутньої продукції. Все заради її продажу в морських портах Гданська, Кенігсберга-Кролевія (сучасний Калінінград), а подальший її перепродаж у західні порти Амстердама та Лондона приносив ще більші прибутки. Таким чином, шлях плисака з рівненського Полісся стелився водними дорогами Білорусі, Польщі та Литви. А в інші пори року туди ж відправлялися за сіллю, крупами й іншим добром.

Завдяки дослідженням історичного гуртка Мутвицької школи на Зарічненщині під керівництвом Валентини Тумаш можемо детальніше дізнатися про плисацтво, що доступні українською мовою на сайті «Заріччя»: zarichchia.blogspot.com

У Гданськ — жінці по хустку

«Да вже весна, да вже скресла! Із стріх вода капле. Да вже нашим плісаченькам Мандрівочка пахне...»
Веснянка з села Кричицьк.
«Сами найлучи були хустки у

Гданську, Лодзі...», а вже плісаки наїдут, напливуть, то кожний хоче привезти жінці подарка — бери люби... Да то вже, каже, «згаранчана» хустка».

Якщо живе в Сарненському районі чи бували тут весною, то, безперечно, бачили, як розливається Случ після відлиги. Тоді вся його долина стає одним суцільним морем, яке стримують тільки штучні дамби.

Але шістдесят років тому розливи були ще сильнішими, ще більша площа лугів і лісів затоплювалася, часто забираючи хати й клуні поліщуків. І аж до середини минулого століття регулярно відбувався сплав поліського лісу до Європи річками через містечко Дубровиця і далі до Пліска та Прусі. Людей, які займалися сплавом, називали плісачами (в Польщі - «флісачки»). Ці назви, як і весь плісачський лек-

Місцевість Вир-Пратва в Карпилівці, де колись формували плити (фото — січень 2015 року).

сикон, походять із німецької мови. Саме німці були організаторами торгівлі лісом у давніші часи. Про високу залученість Сарненщини в обмін товарами з усією Європою можуть свідчити знахідки з експедиції 19 століття. Тоді на території Сарненщини, зокрема і Карпилівки, серед доісторичних артефактів знайшли й численні скарги давніх західно- і північноєвропейських монет, які переважно вилучалися до столиці Російської імперії (так повідомили нам в Інституті археології НАНУ). Карта цих знахідок є в книзі «Археологическая карта Волинской губернии»

Фото плісаків на річці Вісла, м. Торунь (Польща), джерело: сайт Торунського туристичного сервісу (Torunski Serwis Turystyczny)

В. Антонова, стор. 37 (Москва, 1900 р.).

Плисацтво

Далі опишемо саме дійство плісу з слів жительки села Карпилівка, яка народилася в цьому селі в 1930 році й прожила в ньому все життя. Часто, коли хазяйки запитували весною: «А де хазяїн?», відповідала: «На плесу». Плісачки, коли їх запитували, куди збираються, відповідали: «До Гданська!».

Заготовлюючи деревини для сплаву проводили з осені й усю зиму. Цільні стовбури звозили розведеними возами з лісів на Груд — місце, де зарез Швейна. Це місцевість у Карпилівці, що розташована над дорогою і біля луку. Канава, що нині її омиває, була колись повноцінною річкою. З цього місця ліс розтягували широко по луку, замерзлі Пратві (залишкова водоніа русла Случа). Стовбури заєзували ймовірно дромом у два шари, метрів шість шириною. Це був один пліт.

Для сплаву заготовляли декілька партій по п'ять-шість плитів у

чивали в збитий на середині хатинці. У ній зберігали також запаси їжі та речі.

Коли пліт починали скеровувати до річки, найважче було провести його через луг до Случа. Ажде на ньому росли куші і він міг зачепитися за них. Головним було вийти на «реку». Плітці йшли один за одним із розривом більшим, ніж довжина одного. Приводилися в рух силою плісачів, які відштовхували пліт від дна довгим жердям. До Гданська хазяїни відправлялися на два тижні (40-50-ті роки 20 століття), стільки ж брали запасів у заплічнику».

Документальне засвідчення сплаву в Карпилівці знаходимо в «Літописі села Карпилівка від 1895 року (автор — тодішній священник Свято-Миколаївської церкви Теофіл Компаневич).

Історія сплаву

Щоб пошніше уявити картину сплаву, треба взяти до уваги, що кожне село над Случем і Горинню

біля лісу цювесни відправляло плити. Очевидно, що на час розливу весь Случ був зайнятий караванами, які вивозили найкраще, найбільше дерево. Вони приїмали на захід через північ, на будівництво всім відомих корабел, що ними відкривали нові світи, вели торгівлю та воювали морські народи — голландці та англичці.

Плісачтвом, як і вирубкою поліських лісів, почали займатися здавна. Ремесло плісача, (або флісача в Польщі) було поширене на території сучасної Білорусі, України, Польщі, Литви. У Прикарпатській Україні плісача, тобто плотогона, називали бокошаш. У Закарпатті, Колочаві та Синеvirі є музеї, присвячені їх праці.

У 16 столітті на території, наближені до великих річок, що впадають у Балтійське море, вже не було лісу, щоб вирізати. У XVI—XVIII століття здійснювалася особливо інтенсивна заготовка деревини. Оскільки на той час Європа вже практично не мала лісів, робити кораблі для колонізації нових світів і всен не було з чого. Тоді ж польський уряд (який правив на територіях українського, білоруського та польського Полісся) зосередив всі зусилля на польському ареалі, маючи з цього великі прибутки. Розпочалося хижацьке винищення природи. В 1860 році по Стиру (притока Прип'яті) проплили 453 плити з лісу. Шляхтя, масово використовуючи дешеву робочу силу, вивозила найкращі породи вікових дерев. За півтора століття на по-

ліських землях вирубували 60-70 відсотків усіх лісів.

Доля плісача

Опис буття польського плісача з середини дев'ятнадцятого століття зробив Юзеф Крашевський у своїй книзі «Спогади з Полісся, Волині і Литви» (с. 128). Перекладена на українську й видана в Луцьку: «Обитавелі колись наймали ще своїх парубків на фрахт, тобто для транспортування деревини, часом на півдороги або аж до портів. Цей найм... є все ж таки шкідливий, відравоючи руки від землі, людину - від власного господарства, поволі деморалізуючи її та послаблюючи святі родини узви.

Хоч і повертається добре утримувати бурляки додому рум'яні та здорові, але ця подорож завжди їх псує, а убогість після повернення додому, випадкова чи передбачувана, навчає проступку і не кращих від нього жорбачтва та бродяжництва. Мало який плісач буде добрим господарем і засмакує потім у хаті. Звик до такого мандрівного життя, до щодня нових пригод, подій, до певної свободи; з труднощами повертається до своїх одоманітих занять, до тихого кутка. І якщо не піде, як у нас кажуть, на Поділля, тобто у світ, то, напевне, зіп'ється».

Плісачам не шкодують горілки, щоб додати їм сили, а напій, що штучно підбадьорює, потім стає потребою. Нехай би, коли це вже так доконче, хтось і присвячував себе єдино сплаву, але вибирати з черги найздоровіших, найсильніших і посилали отак у світ — це, здається нам..., як не глян'я, шкідливо».

Сучасність

Сплав деревини тривав до середини двадцятого століття. Тоді меліорація дала свої наслідки: Горинь і Случ перестали розливатися так широко, як колись, їх русла вирівняли. Ліс почали вивозити залізницею. Відомо, що від радянської влади сплавом лісу в Карпилівці керувала людина, яка жила в хаті Великого.

Зараз же в Польщі, нагадку про славне ремесло предків, щороку проводять плісачські фестивалі. Найвідоміший із них «Fis Odrzasczkі» («Одржанський пліс»). Люди майструють плити і на них сплаваються до Гданська в супроводі всіх доступних плавзасобів. Час від часу зупиняються з концертами на березі. В Україні про плісачів і плісачтво ледве пам'ятають. Сподіваюсь, ситуація зміниться на краще. Головне, поки не пізно, розпитати й задокументувати якнайбільше спогадів людей, які цим займалися».

Як бачимо, поліщукі давно відкрили для себе Європу. Ресурси нашого Польського краю слугували йому її піднесенню і розмаю, про який читаємо в підручниках всевітньої історії. Але, на жаль, історія заготовил польських лісів — це історія нищення природи, нищення того, що дає життя. Ліси, які бачимо зараз, — тьмяна тінь колишніх, що опісуються в джерелх ще 19 століття. Але про це в наступних публікаціях.

(Далі буде).